

ASİF AZƏRELLİ YARADICILIĞINDA MINIATÜRA ƏNƏNƏLƏRİ

Açar sözlər: *Asif Azəralli, miniatüra, ənənə, rəng, təsviri incəsənət*

Key words: *Asif Azerelli, miniature, tradition, color, fine art*

Ключевые слова: *Асиф Азерелли, миниатюра, традиция, цвет, изобразительное искусство*

Giriş

Çağdaş bədii proseslərin mürəkkəb, bir az da nizamsız və təzadlı inkişafı axarında bəzən elə bir qüvvə tapılır ki, tamaşaçı diqqətini cəlb edərək, onu valeh edir. Çünki müasir tamaşaçı daha ecazkar və düşündürücü lövhələrdən həzz almağa çalışır. Görkəmli fırça ustası, Azərbaycanın əməkdar rəssamı Asif Azəralli (Rzayev) də məhz belə bir bədii qüvvəyə malik olan sənətkarlarımızdandır. Rəssamın yaradıcılığı onun iç dünyasıdır, hər bir sənətkar öz mövqeyi ilə fərqlənməlidir.

Asif Azəralli yaradıcılığında miniatüra ənənələri. Müasir dünya incəsənətində baş verən “yeni inqilablar” rəssamlarımızın bir çoxuna təsir etdi. Əsrin əvvəllərində Leyla Axundzadənin “Kanseptual layihələri” bizləri ənənəvi, maraqlı, mürəkkəb sənət əsərlərindən bir müddət ayırı saldı. Buna baxmayaraq 2008 və 2010-cu illərdə təşkil olunan “Şərqdən-Şərqə” sərgilərinin təşkili isə miniatüra üslubuna hələ də kifayət qədər maraq göstərənlərin çox olduğunu göstərdi. A.Hacıyev, A.Hüseynov, E. Aslanov, O.Hüseynov kimi rəssamların rəngkarlıq və qrafika əsərlərində qədim üsluba yeni və müasir görkəm vermək istəyinin qabarıqlığı göstərdi ki, dünyanı-gerçəkliyi miniatür ənənələri ilə bədiiləşdirmək potensialı nəhayətsizdir. Bu bir daha onu göstərir ki, miniatüra üslubu daimidir, üsulların şahı kimi ölməzdir.[2,s 30]

Miniatüra üslubunun təsirini Asif Azərallinin əsərlərində də aydın hiss etmək olar. “Keçmişimizdə seriyası” (2000) silsiləsinə daxil olan “Ovda” əsərində iki gənc oğlan at belində cayran ovuna çıxıblar. Məkan, obrazların quruluşu, ceyranların qaçışı rəssam tərəfindən əsərdəki hadisələr tam, dolğun şəkildə çatdırılmışdır. Sanki gözümüzün qarşısında məşhur miniatürçü rəssam Soltan Məhəmmədin ov səhnələri canlandırılır.

2006-cı ildə Rusiyanın Kirov şəhərində yerləşən restoranlardan birində sənətkarın milli adət-ənənəmizi özündə nümayiş etdirən rospislərində qeyd etməliyik. Bir-birindən maraqlı divar rəsmlərində Azərbaycan xalqının incəsənəti canlandırılmışdır. Rospislərin birində İlanlı dağ önündə məşhur Naxçıvan yallısını bir qrup gənc oynayır. Memar Əcəminin Möminə Xatun türbəsi, bulağdan su üçün gələn bir qrup gənc qız və onlara baxan oğlanların sevgiləri xalqımızın adət-ənənələrini bir kompozisiya daxilində tamaşaçılara çatdırır. Üzeyir Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” operettasından fraqmentlər, qədim Bakının memarlığı, qala divarları, çövkən oyunu digər rospislərin birində fraqmentlər şəklində birləşdirilmişdir. Azərbaycan xalqının toy adət-ənənəsi, milli geyimlər, koloritin şuxluğunun təsviri də rəssam tərəfindən unudulmamışdır. Nizaminin “Yeddi gözəli” əsərinin motivləri miniatürələrimizdə tez-tez rast gəlinən mövzulardandır. Asif Azəralli bu əsərə yeni bir nəfəs gətirmişdir. Muğam ifa edən trio, ön planda isə Mirzə Qədim İrəvaninin “Gənc oğlan” və “Gənc qız” əsərinin repraduksiyası rəssamın milli dəyərlərimizə, xalqımızın mədəni sərvətinə yaxşı bələd olmasının nümunəsidir. Rusiyanın Kirov şəhərində yerləşən restoranda Azərbaycan abuhavas rospislərin vasitəsilə qonaqları ölkəmizin tarixini, mədəniyyət və incəsənəti ilə bir daha tanış olmasına gətirib çıxarır.

Azərbaycan rəngkarlığında mühüm yer tutan ikonoqrafik obraz və süjetlərdən biri də Qarabağın məşhur Xan qızı Natəvandır. “Natəvan hədiyyəlik Qarabağ atı seçir” əsərində sarayda fransız yazıçısı Aleksandr Dümaya Qarabağ atının hədiyyə edilməsi, saray ayanlarının qonağa ehtiramı, tarixi diyarımızın geyimlərinin təsviri milli mənəvi dəyərlərimizin rəng vasitəsilə çatdırılmasına xidmət edir.

Səfəvi dövlətinin banisi Şah İsmayıl Xətaiyə həsr edilən əsərlərdə də miniatüra üslubunun ənənələrini görə bilərik. Öz qoşunu ilə hərbi geyimdə, at belində, Xudafərin körpüsü önündə döyüşə hazırlaşan Şahın baxışları vətənpərvər hissləri aşılayır. Digər bir əsərdə isə Avropalı qonaqların sarayda qəbulu, rənglərin axıcılığı, ritmik olaraq təkrarlanması miniatürələrimizə xas olan kompozisiya quruluşlarında tam dolğun şəkildə əhatə olunmuşdur.

Əməkdar rəssam Asif Azəralli yaradıcılığında Qarabağ mövzusu aktual olaraq bu gündə yeni daha maraqlı kompozisiyalarla zənginləşdirilir. “Şuşanın gözəl günlərindən biri” (2019) əsərində yenidən tarixi torpağımızda əhalinin məişət həyatını əks etdirən sənətkar burada baş verən hadisələri tematik tablo kimi canlandırır. XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Şuşa Qafqazın musiqi, mədəniyyət mərkəzinə

çevrilmişdi. Şuşanı "Kiçik Paris", "Qafqazın sənət məbədi", "Azərbaycan musiqisinin, muğamının beşiyi" və "Zaqafqaziyanın musiqi konservatoriyası" adlandırırdılar.

Monumetal boykarlıq ənənələrinə xas olan xüsusiyyətləri özündə birləşdirən əsərdə xalqın məişət, geyim tərz, estetik ruhunu duya bilərik. Şuşanın qədim evləri, gözətçi məntəqəsi tarixi diyarımıza bir daha rəssamın əsəri vasitəsilə bizləri səyahət etməyə maraq göstərir. Arxa fonda cavanlar özlərinə ov quşu və qılınç seçir.

Ata öz gənc qızlarına cehizlik Şuşa xalçasını göstərir. Şuşa xalçaları xovunun daha da hündür olması, əlvan, şux koloritli, çox nazik, incə, zərif xüsusən də dəst xalı-gəbə kimi iri ölçülü xalçaların toxunması ilə seçilir. Bu qrupa daxil olan xalçalarının tarixi XVIII əsrin ikinci yarısına, Şuşanın təsis edilməsindən sonrakı dövrə təsadüf edir. XVIII əsrin ikinci yarısından etibarən Qarabağın xalça istehsalı əsasən mərkəzi Şuşa şəhərində inkişaf edir. Toxuduğu xalça və palazların sayı və keyfiyyətinə görə mədəniyyət paytaxtı XIX əsrdə Qarabağda birinci yeri tuturdu. İncəliyi, zərifliyi, təmtəraqlılığı, rəngarəngliyi ilə seçilən "Ləmpə", "Qoca", "Bulud" xalçaları və "Dəst xalı-gəbə" kimi xalça dəstləri burada toxunub.

Oxumuş insanın özünə çıraq seçməsi, ustanın dəmir düzəltməsi tarixi şəhərimizdə müxtəlif sənət növlərinin inkişafını bir daha sübut edir. Əsərdə geyimlərin təsviri obrazların parlaqlılığını bir daha vurğulayır.

Azərbaycanın, eləcə də Qarabağın zəngin maddi mədəniyyət irsinin araşdırılması kontekstində geyimlərin və bəzəklərin özünəməxsus yeri vardır. Uzun sürən tarixi inkişaf prosesinin məhsulu olan geyim mədəniyyəti yerli təbii-coğrafi şəraitin, əhalinin təsərrüfat məşğuliyyətinin istiqamətinin, sosial-iqtisadi inkişafın gerçəkliyini, sosial təbəqələşmə və ictimai fərqlərin, eləcə də xalqımızın etno-sosial birliyində qərarlaşan, birlikdə yaşadığı etnoslarla qarşılıqlı təmas, etno-sosial, etno-siyasi və etno-mədəni əlaqələrin yaratdığı müştərək zənginləşmənin fəal təsiri altında formalaşmış və inkişaf etmişdir.

XIX-XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ənənəvi qadın geyimləri özünün parlaq rəng əlvanlığı, biçim tərz və tikiş üslubunun mürəkkəbliyi, eləcə də tip və formalarının fərqli olması ilə seçilirdi. Qarabağın milli qadın geyimləri tarixən «alt paltar» və «üst paltar» olmaqla iki əsas variantda mövcud olmuşdur. Qadın alt köynəkləri tuniki biçim üslubunda tikilib, əldə toxunan, satınalma pambıq və zərli ipək parçalardan tikilirdi. Üst geyim tiplərinin əsas elementlərindən biri üst köynəyi hesab olunurdu. Onu tuniki və ya kəsmə (doğrama) biçim üslu ilə tikərək, qollarının ağzını bilərzikli və ya yelpazəli hazırlayıb, qoltuğunun altına isə fərqli parçadan incə xışək (qoltuqaltı) qoyurdular. Qarabağ qadın köynəklərinin boyun hissəsi həm boyunduruqlu («dik yaxa»), həm də boyunduruqsuz olurdu. Məşhur baş geyimləri ilə öz şöhrətini qazanan bu bölgə geyim mədəniyyətimizin inkişaf tarixini bir daha sübut edir.[3]

XIX-XX əsrin əvvəllərində Qarabağ əhalisinin ənənəvi kişi geyimləri öz biçim üslubuna və tikiş texnikasına görə ümumazərbaycan və hətta ümumqafqaz səciyyəsi daşıyaraq, yalnız çox da böyük əhəmiyyəti olmayan lokal-məhəlli xüsusiyyətləri ilə seçilirdi. Kişi üst köynəkləri əsasən şilə, qədək, çit, fay, qanovuz, atlas, mahud, məxmər parçalardan biçilib tikilirdi. Ənənəvi kişi baş geyimləri müxtəlif növ materiallardan (dəri, keçə, parça) hazırlanmaqla bərabər, həm tikili, həm də bağlama formasında olmuşdur. Bəhs olunan dövrdə Qarabağ əhalisinin yaşından asılı olmayaraq bütün kişiləri başlarına təmiz dəridən hazırlanan papaq geyirdilər. Bir qayda olaraq yaşlı nəsllə mənsub olanlar uzun, 8 girvənkə ağırlığında konusşəkilli formadan, ucu şiş, cavanlar və uşaqlar isə «qarabağ fasonlu» yüngül, dairəvi papaqlar geyirdilər.[3]

Əsərin maraqlı məqamlarından biri isə eyvandan gülləri sulayan gənc qızın öz işini görməsi yoxsa cavan oğlanla sevgi dolu baxışları tamaşaçıda sual doğurur. Milli ənənələr, geyimlərimiz, cavanlı-qocalı Şuşa əhalisinin yaşayışının gözəl günlərindən birini Asif Azərli vətənpərvər rəssam kimi bir daha çatdırmışdır.

Nəticə

“Asif Azərli yaradıcılığında miniatura ənənələri” tezisində sənətkarın yaradıcılığına miniatura üslubunun təsiri olan əsərlərin təhlili verilmişdir. Dərin köklərə malik olan miniatura ənənələrimiz bu gündə rəssamlarımız tərəfindən yaşadılmalı və bir-birindən maraqlı əsərlər yaradılmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Ağayev E. “Asif Azərli yaradıcılığında Qarabağ mövzusu”, Elmi əsərlər jurnalı № 27, ADMİU 2019, s 110-113
2. Əliyev Z. “Miniatura üslubu yeni bədii təmayüllərin yaranması kontekstində”, “Elm, mədəniyyət və incəsənətin qarşılıqlı əlaqəsi və müasir cəmiyyətin inkişafında rolu” III respublika elmi-nəzəri konfransının materialları toplusu, 19-20 dekabr 2019 ADMİU, s 29-37
3. Qarabağ geyimləri, Kataloq 2016

Miniature traditions in Asif Azerelli's work

Summary

The history of miniature traditions goes back to ancient times. If we take into account the processes taking place in modern times, we can see our national traditions in the works of many of our artists in our fine arts. We can follow the traditions of miniatures in the works of Asif Azerelli. This article examines the miniature traditions that influenced the work of Asif Azerelli and analyzes the works.

Миниатюрные традиции в творчестве Асифа Азерелли

Резюме

История миниатюрных традиций восходит к древним временам. Если мы примем во внимание процессы, происходящие в наше время, мы сможем увидеть наши национальные традиции в работах многих наших художников в нашем изобразительном искусстве. Мы можем следовать традициям миниатюр в творчестве Асифа Азерелли. В этой статье рассматриваются миниатюрные традиции, повлиявшие на творчество Асифа Азерелли, и анализируются произведения.